

CONSIDERAȚII ACTUALE DESPRE INSURGENȚĂ ȘI CONTRAINSURGENȚĂ ÎN AFGHANISTAN

CURRENT CONSIDERATIONS ABOUT INSURGENCY AND COUNTERINSURGENCY IN AFGHANISTAN

CONSIDÉRATIONS ACTUELLES SUR L'INSURRECTION ET LA CONTRE-INSURRECTION EN AFGHANISTAN

Lt.col.drd. Traian MAGHERCĂ*
Col. (r) prof.univ.dr. Ion BĂLĂCEANU**

La momentul actual, insurgența, ca fenomen, este cea mai prezentă în țara care pare că trăiește într-un veșnic conflict – Afganistan. Grupările insurgente sunt foarte active în această zonă a lumii și pare că nimic nu le poate opri. Ca o reacție firească la acest fenomen, autoritățile afgane răspund prin acțiuni care se înscriu mai mult sau mai puțin în categoria contrainsurgenței. La nivelul coaliției militare internaționale care acționează în sprijinul forțelor de securitate afgane, au fost menționate principalele cauze care contribuie la perpetuarea acestui conflict.

Din ultimele analize, specialiștii occidentali afirmă că principala cauză a insuccesului acțiunilor contrainsurgente îl constituie sprijinul acordat grupărilor insurgente de către vecinii Afganistanului prin stabilirea acelor zone sigure, pe teritoriul lor, în care membrii organizațiilor se adăpostesc de acțiunile întreprinse de forțele de securitate afgane.

Currently, the insurgency as a fact is most present in the country that seems to live in an endless conflict - Afghanistan. Insurgent groups are very active in this area of the world, and nothing seems to stop them. As a natural reaction to this phenomenon, the Afghan authorities are responding with actions that fall more or less in the counterinsurgency category. At the level of the international military coalition that acts in support of the Afghan security forces, were mentioned the main causes that contribute to the perpetuation of this conflict.

From the latest analysis, Western specialists say the main cause of the failure of counterinsurgency action is the support given to insurgent groups by Afghanistan's neighbors by providing those safe areas within their territory where members of the organizations are sheltering the actions taken by the Afghan security forces.

En tant que phénomène, l'insurrection est actuellement extrêmement présente dans le pays d'un éternel conflit – l'Afghanistan. Dans cette région du monde les groupes d'insurgés sont très actifs comme si rien ne pouvait les arrêter. Les autorités afghanes, en réaction à ce phénomène, répondent par des actions tenant plus ou moins à la catégorie de la contre-insurrection. Au niveau de la coalition militaire internationale agissant pour le soutien des forces de sécurité afghanes, on avait présenté les principales causes ayant contribué à la perpétuation de ce conflit.

Selon les dernières analyses, les experts occidentaux affirment que la principale cause de l'échec des actions de contre-insurrection réside dans le soutien apporté aux groupes d'insurgés par les voisins de l'Afghanistan, qui assurent, sur leur territoire, des zones de sécurité où les membres de ces organisations sont à l'abri des actions des forces de sécurité afghanes.

Cuvinte-cheie: grupări insurgente; insurgență; contrainsurgență; talibani; coaliție internațională; Afganistan.

Keywords: insurgent groups; insurgency; counterinsurgency; taliban; international coalition; Afghanistan.

Mots-clés: groupes d'insurgés; insurrection; contre-insurrection; Talibans; coalition internationale; Afghanistan.

***Brigada 30 Gardă „Mihai Viteazul”,
participant la misiunile coaliției din Afganistan
în anii 2008, 2011, 2017**

e-mail: traianmagherca@yahoo.com

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

e-mail: balaceanuion@yahoo.com

„Insurgența, în cea mai simplă definiție, este o luptă pentru control și influență, în general, dintr-o poziție de slăbiciune relativă, împotriva instituțiilor de stat existente. Lupta de insurgență poate exista în afara sau înaintea, în timpul sau după un conflict convențional... Atunci când o populație sau grupuri dintr-o populație sunt dispuse să lupte pentru a schimba condițiile sociale și politice existente în favoarea lor, folosindu-se atât de mijloace violente, cât și de mijloace nonviolente pentru a efectua o schimbare în autoritatea dominantă, ele declanșează o insurgență. Insurgența reprezintă utilizarea organizată a subversiunii și a violenței pentru a anula și a prelua controlul politic al unei regiuni”¹.

„Contrainsurgența este un efort întrunit civil și militar, menit să înfrângă și să controleze simultan insurgența și să abordeze cauzele acesteia. Războiul rămâne o ciocnire a intereselor și a voinței între grupurile organizate, caracterizate prin folosirea forței. În războiul convențional, există factori determinanți ai victoriei. Oricum, obținerea unei victorii pentru un grup insurgent poate depinde mai puțin de înfrângerea unui adversar armat și mai mult de capacitatea grupării de a câștiga sprijinul pentru interesele sale politice (adesea, bazate pe ideologie) și de a genera suficiente violențe pentru a obține consecințe politice”².

Pornind de la aceste considerații generale, menționate în publicația aparținând armatei Statelor Unite ale Americii, vom încerca să analizăm, în cele ce urmează, caracteristicile și aspectele legate de lupta de insurgență și măsurile împotriva acesteia, într-unul dintre cele mai fierbinți locuri de pe glob, Afganistan.

Actori ai acțiunilor insurgente și contrainsurgente pe teritoriul Afganistanului

Principalii actori în acest teatru de operații sunt organizațiile teroriste, care desfășoară acțiuni insurgente pe teritoriul Afganistanului, și autoritățile publice afgane, care încearcă să prevină și să combată, prin acțiuni specifice contrainsurgenței, cauzele și efectele acestui fenomen.

Un rol important în această ecuație îl joacă alți doi participanți importanți: coaliția militară internațională, care desfășoară acțiuni de consiliere a forțelor de securitate afgane, și vecinii acestui stat, care, prin măsuri active sau pasive, influențează

rezultatele obținute de autoritățile afgane în lupta cu insurgenții.

Din ultimele concluzii, elaborate de către specialiști ai coaliției internaționale, care acționează în Afganistan, sub egida misiunii Resolute Support, în urma analizei insurgenței ca fenomen de la începutul conflictului din Afganistan, rezultă că principala cauză a insuccesului acțiunilor întreprinse împotriva insurgenței o reprezintă ajutorul tacit, acordat de statul vecin, Pakistan, organizațiilor insurgente³. Deși această idee a fost vehiculată voalat în mediul internațional de mai mulți ani, se pare că, în ultima perioadă, SUA au acuzat în mod oficial Pakistanul pentru lipsa măsurilor împotriva organizațiilor insurgente, care dețin adevărate zone sigure pe teritoriul acestui stat, de-a lungul frontierei comune.

Încă de la sfârșitul anului 2001, când lideri talibani, precum mulahul Omar, au traversat granița afgano-pakistaneză pentru a fugi din calea coaliției internaționale, aceștia au găsit zone protejate pe teritoriul pakistanez, în proximitatea frontierei cu Afganistanul, unde au organizat tabere de pregătire și de unde au planificat și au condus majoritatea atacurilor asupra forțelor de securitate internaționale și afgane, de-a lungul anilor. Deși ajutorul financiar, oferit de Statele Unite ale Americii Pakistanului, de la începutul conflictului până în prezent, a fost de aproximativ 33 de miliarde de dolari, situația este aproape neschimbată, neînregistrându-se progrese majore în lupta contra insurgenței. De aceea actualul președinte al SUA, Donald Trump, a sistat sprijinul financiar acordat statului pakistanez⁴.

Deși se admite faptul că durata lungă a acestui conflict de pe teritoriul afgan se datorează mai multor factori, printre care enumerăm eșecurile guvernelor care s-au perindat la conducerea țării, greșeli făcute de NATO și coaliția internațională, se pare totuși că principala cauză a insuccesului în lupta contra insurgenței o reprezintă existența acestor zone sigure (safe havens) de pe teritoriul pakistanez, unde sunt refugiați conducătorii acestor grupări. În aceste zone, au loc adunări ale celor mai importanți comandanți, denumite în limbajul local ”shura”, în cadrul cărora se discută strategii și se pun la cale planuri de acțiune, care sunt transmise pe cale ierarhică până la liderii de la diferite niveluri, pentru punerea lor în aplicare, rezultând atacuri insurgente și teroriste asupra forțelor de securitate afgane, populației civile, autorităților publice și personalului aparținând coaliției internaționale.

Continuarea acestei situații, existența acestor zone protejate ale talibanilor și ale rețelei Haqqani din Pakistan vor influența în mod negativ capacitatea coaliției de a atinge principalul obiectiv comun actual în Afganistan – procesul de negociere și de stabilire a păcii. O retrospectivă istorică a luptelor de insurgență a demonstrat un aspect îngrijorător. Grupurile de insurgenți care au avut la dispoziție aceste zone sigure în statele vecine, în special un refugiu sigur pentru liderii lor, au câștigat luptele de insurgență sau le-au dus cu succes de-a lungul anilor și chiar a zecilor de ani. Aceste concluzii impun o schimbare de strategie a coaliției, care trebuie să reorienteze efortul principal în presiuni făcute asupra conducerii talibane din Pakistan.

În prezent, talibanii au, probabil, convingerea că sunt câștigătorii acestui conflict. O trecere în revistă a negocierilor de pace din trecut sugerează faptul că grupurile insurgente negociază, de obicei, o înțelegere, atunci când cred că nu pot câștiga pe câmpul de luptă. În actualele condiții, probabilitatea stopării conflictului de către coaliție pe câmpul de luptă este redusă, de aceea până în momentul în care liderii talibani din Pakistan nu vor începe să simtă presiuni directe asupra lor, războiul va persista.

Războiul din Afganistan este unul dintre nenumăratele lupte de insurgență de după cel de-al Doilea Război Mondial. Grupările insurgente, precum talibanii și rețeaua Haqqani, principalele

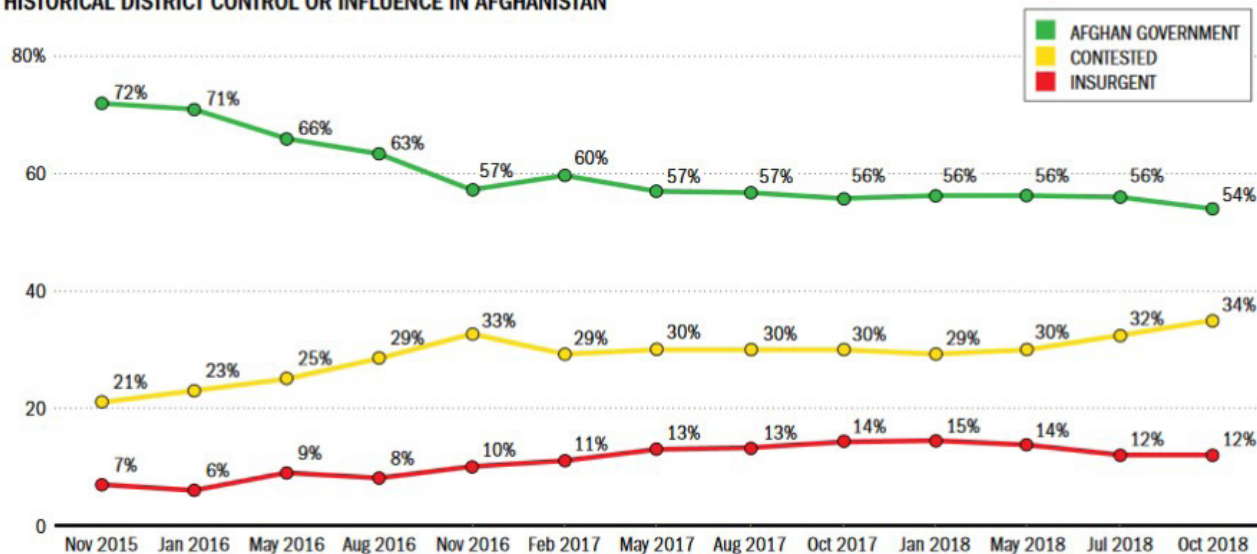
organizații de pe teritoriul Afganistanului acționează în zonele pe care le controlează asupra populației civile prin impunerea de taxe, prin înființarea unui sistem de justiție propriu, prin mobilizarea populației locale pentru a asigura noi membri pentru organizațiile insurgente, nevoile de obținere de informații și acordarea de sprijin logistic, și prin impunerea statutului de entitate legitimă. Se creează, astfel, un guvern paralel care își impune voința în zonele în care reprezentanții autorităților publice afgane nu pot combate influența acțiunilor grupărilor insurgente. Pe baza nevoii ambelor tabere, așa-zisul guvern taliban și guvernul afgan, aceea de a mobiliza populația locală și de a governa teritoriul, există câțiva indicatori, care ne oferă, astăzi, rezultatele acțiunilor și măsurilor celor doi actori, de-a lungul acestui război.

Principalele caracteristici ale insurgenței în Afganistan

Primul indicator ar fi schimbările de-a lungul timpului, în ceea ce privește controlul sau influența asupra populației. Datele privind controlul asupra porțiunilor de teritoriu sunt mai puțin relevante, deoarece suprafața Afganistanului se împarte în zone muntoase sau deșertice nepopulate și zone urbane puternic populate.

După cum este evidențiat în Figura 1, a existat o ușoară creștere a controlului sau a influenței

HISTORICAL DISTRICT CONTROL OR INFLUENCE IN AFGHANISTAN

Note: Component numbers may not add to 100 due to rounding. Afghan government and insurgent figures include control and influence.

Source: RS, response to SIGAR data call, 11/27/2015, 1/29/2016, 5/28/2016, 8/28/2016, 11/15/2016, 2/20/2017, 5/15/2017, 8/28/2017, 10/15/2017, 3/22/2018, 6/22/2018, 9/19/2018, and 12/20/2018; RS, response to SIGAR vetting, 1/16/2018.

Figura 1 Controlul sau influența asupra populației în perioada 2015-2018⁵

insurgenților asupra populației afgane – de la 7%, în noiembrie 2015, la aproximativ 12%, în octombrie 2018. Acest lucru se traduce în aproximativ 4 milioane de afgani aflați sub controlul sau sub influența talibanilor.

De asemenea, a existat o scădere a controlului guvernului afgan asupra populației civile – de la 72%, în noiembrie 2015, la 54%, în octombrie 2018. Acest procent reprezintă aproximativ 17 milioane de persoane aflate sub controlul sau sub influența guvernului afgan. În plus, peste un sfert din populație, 11 milioane de afgani, trăiește în zone în care niciuna dintre părți nu are control sau influență semnificativă (*contested areas*).

Cu toate acestea, datele arată că influența talibanilor a crescut, în cea mai mare parte, în zonele rurale ale țării, unde se bucură de sprijinul localnicilor, dezamăgiți de acțiunile guvernului afgan. Talibanii nu controlează zone urbane majore – cel puțin nu încă. În timp ce în Irak, în 2014, Statul Islamic a capturat orașe cheie, precum Mosul, Fallujah și Ramadi, talibanii nu au reușit să aplice această tactică în Afganistan.

Un al doilea set de indicatori include analizarea sprijinului local, acordat de-a lungul timpului celor două entități. Atât guvernul afgan, cât și talibanii au nevoie de toleranță și de un puternic sprijin din partea locuitorilor pentru a-și extinde influența și controlul. Ideologia talibanilor, care se bazează pe un islamism radical, este acceptată, în general, de către cei care locuiesc în zonele rurale conservatoare din sud și din est. Pe de altă parte, această ideologie nu mai are succes printre afganii care aderă la o formă mult mai puțin conservatoare a islamului, care permite accesul la cea mai modernă tehnologie, încurajează practicarea sporturilor, prevede dreptul de a alege liderii și unele drepturi pentru femei.

Datele furnizate de organizația Asia Foundation indică faptul că simpatia pentru talibani a scăzut, începând cu anul 2009⁶. În anul 2016, talibanii se bucurau de un sprijin mai puternic în anumite părți din sud, din est și în Afganistanul de vest, în provincii, precum Nuristan, Zabul și Wardak⁷.

Un alt indicator ar putea fi nivelul violenței. Putem admite faptul că regiunile unde numărul incidentelor este foarte scăzut se găsesc sub controlul unuia dintre cei doi actori, guvernul afgan sau talibanii, în timp ce zonele caracterizate de un număr ridicat de evenimente violente le-am

putea considera drept zone contestate, zone în care se încearcă obținerea influenței.

La modul general, tendințele actuale denotă o scădere a actelor de violență, nivelul acestora menținându-se crescut în partea de est a teritoriului, aproape de granița cu Pakistanul.

Dacă am folosi un termen din sport, războiul afgan pare a fi o remiză între cele două tabere, în momentul actual. Guvernul afgan are control sau influență asupra majorității populației, în schimb procentul influenței talibanilor a crescut. Nivelul sprijinului de care beneficiază talibanii din partea localnicilor este, încă, unul considerabil, deși se pare că s-a redus într-o oarecare măsură, începând cu anul 2009. Deși numărul actelor de violență este în scădere, talibanii sunt capabili să execute atacuri complexe în zonele urbane – inclusiv în capitala Kabul (a se vedea ultimele atacuri majore din luna septembrie 2019) – și amenință orașe mari, precum Kunduz și Ghazni, controlând sau influențând populația din zonele rurale limitrofe.

În altă ordine de idei, există numeroase motive pentru eșecurile în încercarea de a înfrânge grupările insurgente pe câmpul de luptă sau de a ajunge la negocieri cu acestea.

Putem menționa în acest sens aspecte, precum eșecul integrării talibanilor în societatea afgană, după răsturnarea lor în 2001, când liderii talibani au fost vânați, în loc să se încerce un program de reintegrare; guvernarea afgană slabă și ineficientă, în paralel cu un nivel semnificativ al corupției; concentrarea greșită a SUA și a puterilor occidentale, care, în loc să adopte ideea construirii unui sistem de guvernare de sus în jos, au preferat, mai degrabă, să-și concentreze atenția la baza sistemului administrativ și să sprijine comunitățile locale și triburile; un alt aspect discutabil îl reprezintă decizia de a încerca să câștige războiul pentru afgani prin desfășurarea unui număr mare de forțe militare occidentale. Dar cel mai important factor pentru aceste eșecuri îl reprezintă, probabil, sprijinul extern, acordat grupărilor insurgente și, în special, tolerarea acelor zone sigure pe teritoriile statelor vecine.

Istoria luptelor de insurgență demonstrează faptul că zonele sigure externe pot fi extrem de benefice pentru grupările insurgente. În aceste zone protejate, membrii organizațiilor pot recruta și antrena adepți, pot organiza și planifica acțiuni violente, pot contacta susținători din întreaga

lume, pot strânge fonduri și provizii și, poate cel mai important, se pot bucura de odihnă fără grija de a fi prinși. Aceste locații permit membrilor care acționează la nivel tactic în spațiul de luptă să scape de stresul constant, rezultat din nevoia de a se ascunde permanent în zone subterane (tuneluri, peșteri, grotte). În mod ideal, o zonă sigură ar trebui să se afle pe un teritoriu străin, în afara influenței forțelor guvernamentale, dar destul de apropiat, cum ar fi într-o țară învecinată, astfel încât deplasarea să fie relativ ușor de realizat. În plus, unele cercetări sugerează că existența acestor sanctuare crește probabilitatea unui conflict îndelungat și feroce, care cauzează victime mai numeroase.

Într-o lucrare de specialitate⁸, autorii menționează faptul că sprijinul din afara statului poate contribui la creșterea probabilității victoriei insurgenților sau poate permite grupurilor să supraviețuiască până când se ajunge la negocierea unui acord de pace.

Existența acestor zone sigure ale talibanilor și ale rețelei Haqqani din Pakistan, precum și sprijinul acordat de către anumite instituții și organizații de pe teritoriul acestui stat au fost esențiale pentru efortul lor de război, iar eșecul de a elimina aceste refugii poate fi cea mai importantă greșală a SUA și a coaliției, de-a lungul celor optsprezece ani de conflict. Pentru a desfășura acțiuni politice și militare, talibanii au instituit un sistem de conducere centralizat, foarte bine organizat ierarhic. Organul suprem de conducere este shura comandanților talibani, din care fac parte responsabilii de domenii: financiar, operații militare, logistică, propagandă, aspecte religioase și alte sarcini. Identic altor multe acțiuni de insurgență, corpul de decizie al talibanilor este, mai degrabă, unul politic decât unul militar.

Sub acest nivel, se situează câteva organizații de conducere regionale – cum ar fi Peshawar, Waziristanul de Nord și Quetta (toate în Pakistan) –, care au sarcina de a coordona operațiile în provinciile afgane din apropiere. La următorul nivel, coborând pe scara ierarhică, talibanii numesc un guvernator și un comandant militar pentru provinciile și districtele afgane, care conduc, în paralel cu instituțiile guvernamentale, activitățile comunităților. Aceștia sunt numiți conducători din umbră, iar în zonele în care sunt tolerați de către populația locală, iau decizii, în locul conducătorilor stabiliți de guvernul afgan.

Foști și actuali oficiali ai guvernului pakistanez au susținut în mod repetat că Pakistanul nu acordă

asistență grupărilor insurgente, însă mai mulți oficiali occidentali au declarat că ajutorul statului pakistanez constă în bani, informații, logistică, consiliere pe linie militară, sprijin medical și găzduirea principalilor lideri talibani și ai rețelei Haqqani. Acest sprijin include și permiterea stabilirii pe teritoriul pakistanez a acestor zone sigure pentru rețelele insurgente.

Se pare că Pakistanul are interesul ca, în Afganistan, situația să nu fie stabilă, în acest fel putând exploata toate oportunitățile economice din regiune.

Concluzii

Experiența a demonstrat că acest conflict nu poate fi finalizat prin mijloace militare. Acestea au rolul, momentan, de a ține sub control situația existentă și de a evita escaladarea acesteia în favoarea insurgenților, având în vedere faptul că forțele de securitate afgane nu au atins, încă, nivelul de organizare și de pregătire necesar gestionării evenimentelor care au loc în domeniul securității. Este din ce în ce mai evident faptul că negocierile dintre grupările insurgente și guvernul afgan ar fi soluția optimă pentru încetarea acestui conflict.

Nu ne rămâne decât să urmărim evoluția discuțiilor și a acțiunilor întreprinse la nivel diplomatic între comunitatea internațională și Pakistan pentru a înțelege cât de apropiat sau de îndepărtat este sfârșitul acestui conflict.

Negocierile în termenii doriți de comunitatea internațională nu vor fi acceptate de către organizațiile insurgente, atât timp cât ele își pot pune în aplicare planurile stabilite și nu sunt amenințate organele principale de conducere.

În consecință, următorul pas care trebuie făcut, în opinia noastră, îl constituie punerea presiunii asupra statului pakistanez din partea comunității internaționale, în vederea luării unor măsuri eficiente care să creeze o stare de disconfort și nesiguranță liderilor talibani și celor ai rețelei Haqqani, dislocați pe teritoriul Pakistanului. Acest lucru se poate realiza fie prin efortul exclusiv al forțelor de securitate pakistaneze, fie prin acțiuni întrunite ale acestora cu forțele de securitate internaționale, prezente în regiune.

NOTE:

1 [US Department of the Army], *FM 3-24, MCWP 3-33.5 Insurgencies and countering insurgencies*, 2014, p. 1-1.

2 *Ibidem*, p. 1-2.

3 [Department of Defense – USA], *Enhancing Security and stability in Afghanistan – June 2018*, p. 20, <https://media.defense.gov/2018/Jul/03/2001938620/-1/-1/1/1225-REPORT-JUNE-2018-FINAL-UNCLASS-BASE.PDF>, accesat la 27.11.2019.

4 *** *Won't pay Pakistan as it has done nothing for US*, <https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/wont-pay-pakistan-as-it-has-done-nothing-for-us-trump/articleshow/66728650.cms?from=mdr>, accesat la 27.11.2019.

5 [Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction (SIGAR)], *Quarterly Report to the United States Congress* (Washington, DC: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, January 30, 2019), p. 70, sigar.mil/quarterlyreports, accesat la 05.10.2019.

6 Asia Foundation, *A Survey of the Afghan People: Afghanistan in 2017*, Kabul: Asia Foundation, 2017, p. 58, https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2017/11/2017_AfghanSurvey_report.pdf, accesat la 13.09.2019.

7 *Ibidem*, p. 59.

8 Ben Connable, Martin C. Libicki, *How Insurgencies End*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2010, p. 62, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG965.html>, accesat la 24.09.2019.

BIBLIOGRAFIE

*** *Enhancing Security and stability in Afghanistan – December 2017*, <https://media.defense.gov/2017/Dec/15/2001856979/-1/-1/1/1225-report-dec-2017-final-unclass-base.pdf>

*** *Enhancing Security and stability in Afghanistan – June 2018*, <https://media.defense.gov/2018/Jul/03/2001938620/-1/-1/1/1225-REPORT-JUNE-2018-FINAL-UNCLASS-BASE.PDF>

[gov/2018/Jul/03/2001938620/-1/-1/1/1225-REPORT-JUNE-2018-FINAL-UNCLASS-BASE.PDF](https://media.defense.gov/2018/Jul/03/2001938620/-1/-1/1/1225-REPORT-JUNE-2018-FINAL-UNCLASS-BASE.PDF)

[Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction (SIGAR)], *Quarterly Report to the United States Congress*, Washington DC: Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction, 2019.

[US Department of the Army], *FM 3-24, MCWP 3-33.5 Insurgencies and countering insurgencies*, 2014.

[Asia Foundation], *A Survey of the Afghan People: Afghanistan in 2017*, Kabul, Asia Foundation, 2017, https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2017/11/2017_AfghanSurvey_report.pdf

Connable Ben, Libicki C. Martin, *How Insurgencies End*, Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2010), <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG965.html>

Jones G. Seth, "The rise of Afghanistan's insurgency", *International Security*, Vol. 32, No. 4, 2008.

<https://sigar.mil/pdf/quarterlyreports/>

<https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/wont-pay-pakistan-as-it-has-done-nothing-for-us-trump/articleshow/66728650.cms?from=mdr>